

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Strategie prevence rizikového chování ve vybrané školní družině
Strategies for prevention of risky behavior in a selected after-school club

Helena Jeřábková

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Richterová, Ph.D.

Studijní program: Vychovatelství (B7505)

Studijní obor: BC-VYCH (7505R008)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Strategie prevence rizikového chování ve vybrané školní družině potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Zruč nad Sázavou 13. dubna 2024

Touto cestou děkuji své vedoucí práce PhDr. Magdaleně Richterové, Ph.D. za její trpělivost, ochotu a čas, který mi poskytla. Dále děkuji za srozumitelné a rychlé poskytování cenných rad, jež byly stěžejní v celém procesu psaní.

ABSTRAKT

Tato práce se zaměřuje na analýzu strategie prevence rizikového chování v konkrétní školní družině. Cílem je zjištění rozsahu spolupráce mezi vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence, nabízených preventivních programů a aktivit, popis běžně organizovaných aktivit týkajících se prevence rizikového chování a zjištění faktorů motivace vychovatelek k účasti na preventivních aktivitách ve školní družině. Dále se zaměřuje na prozkoumání motivace vychovatelek vedením školy v rámci prevence rizikového chování a identifikaci překážek nebo nedostatků, které mohou ovlivňovat jejich motivaci k prevenci a navržení možných řešení. Metodou výzkumu jsou podrobná dotazníková šetření. Výsledkem této práce je zjištění aktuálního stavu prováděné prevence rizikového chování v konkrétní školní družině a součinnosti mezi všemi účastníckými subjekty.

KLÍČOVÁ SLOVA

Školní družina, rizikové chování, prevence rizikového chování, školní metodik prevence, školní preventivní program, vychovatel

ABSTRACT

This bachelory thesis focuses on analyzing the strategy of preventing risky behavior in a specific after-school care. The aim is to determine the extent of cooperation among after-school care teachers, teachers, and the school methodist of primary prevention, offered preventive programs and activities, describe commonly organized activities related to the prevention of risky behavior, and identify factors motivating educators to participate in preventive activities within the after-school care. Furthermore, it aims to explore the motivation of educators by the school management in the context of preventing risky behavior and identifying obstacles or deficiencies that may affect their motivation to prevent risky behavior and proposing possible solutions. The research method involves detailed questionnaire surveys. The outcome of this work is to ascertain the current status of risk behavior prevention implemented in a specific after-school club, as well as the cooperation among all participating entities.

KEYWORDS

After-school care, risk behaviour, prevention of risky behaviour, school methodist of primary prevention, school preventive program, after-school care teacher

Obsah

Úvod	7
1 Školní družina.....	8
1.1 Specifikace školní družiny.....	8
1.2 Vychovatelka	10
2 Rizikové chování	13
2.1 Vymezení pojmu „Rizikové chování“	13
2.2 Projevy rizikového chování	14
2.3 Syndrom rizikového chování.....	15
3 Prevence rizikového chování.....	17
3.1 Primární prevence.....	18
3.1.1 Specifická primární prevence	18
3.1.2 Nеспецифická primární prevence	20
4 Školní preventivní program a školní vzdělávací program.....	21
4.1 Školní preventivní program	21
4.1.1 Vymezení pojmu	21
4.1.2 Legislativa	22
4.1.3 Školní metodik prevence	23
4.2 Školní vzdělávací program	24
5 Výzkum	26
5.1 Cíle kvalitativního výzkumu	26
5.2 Výzkumný vzorek	27
5.3 Dotazníkové šetření	29
5.4 Výsledky dotazníkového šetření.....	29

5.4.1	Zjištění rozsahu spolupráce mezi jednotlivými vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence.....	29
5.4.2	Preventivní programy a aktivity ve školní družině.....	33
5.4.3	Motivace účastníků k provádění prevence rizikového chování.....	35
5.4.4	Překážky a nedostatky ovlivňující motivaci k prevenci rizikového chování 36	
5.4.5	Závěrečné shrnutí dotazníkového šetření	40
5.5	Školní vzdělávací program vybrané družiny	41
5.5.1	Analýza cílů ŠVP	41
5.5.2	Analýza obsahu výchovně vzdělávacích činností uvedených ve ŠVP v kontextu prevence rizikového chování	41
	Závěr.....	46
	Seznam použitých informačních zdrojů	48
	Seznam příloh.....	51

Úvod

Školní družiny představují důležitou součást školního prostředí, která poskytuje dětem možnost strávit svůj volný čas pod dohledem zkušených pedagogických pracovníků. Jedná se o prostředí, kde se kromě organizovaných aktivit rozvíjí i sociální dovednosti a hodnoty.

Prevence rizikového chování u dětí a mládeže je důležitým úkolem ve školním i mimoškolním prostředí, který vyžaduje systematický a efektivní přístup. Školní družiny hrají v tomto procesu významnou roli. Tato práce se zaměřuje na zkoumání přístupů a postupů vychovatelek v rámci prevence rizikového chování.

Prvním cílem této práce je vysvětlit termíny týkající se prevence rizikového chování, jeho vlivu na osobnost dítěte a postavení školní družiny a vychovatele. Druhým cílem je zjistit, popsat a porovnat přístup a postupy jednotlivých vychovatelek v konkrétní školní družině. Práce se zaměřuje na zjištění klíčových strategií, metod a programů, které jsou zařazeny v rámci prevence rizikového chování a také na zjištění míry spolupráce mezi vychovatelkami ve školní družině, školním metodikem prevence a vedením školy.

Pro dosažení tohoto cíle jsou využity kvalitativní výzkumné metody, včetně podrobných dotazníků pro vychovatelky a školního metodika prevence, a analýza dokumentů týkajících se prevence rizikového chování ve školních družinách. Tato bakalářská práce může přispět k lepšímu porozumění úlohy školní družiny v prevenci rizikového chování a poskytnout cenné poznatky pro další vývoj preventivních programů ve školním prostředí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Školní družina

1.1 Specifikace školní družiny

Školní družina je zařízení poskytující péči a dohled nad dětmi v ranních hodinách před začátkem školního vyučování a po skončení běžného školního dne. Je určena pro děti školního věku, které potřebují místo, kde strávit čas a zapojit se do různých aktivit před a po skončení vyučování.

Školní družiny jsou zařízením, které má v naší republice dlouholetou tradici a plní významnou úlohu na prvním stupni základních škol. Jsou součástí školského (výchovně – vzdělávacího) systému a zabezpečují žákům náplň volného času v době před a mezi školním vyučováním, odpoledne před odchodem domů či do jiných zájmových aktivit.¹

Školní družina může být součástí školního zařízení nebo fungovat samostatně v jiných prostorách. Jejím cílem je poskytnout dětem podporu, vzdělání, rekreační a sociální aktivity v bezpečném a podnětném prostředí. Mezi činnosti provozované ve školní družině mohou patřit dozor nad domácím úkolem, tvůrčí aktivity, sportovní a hudební aktivity, nebo různé vzdělávací programy. Školní družina hraje důležitou roli v podpoře celkového rozvoje dětí a poskytuje jim příležitost k sociální interakci a vytváření přátelství mimo školní prostředí.

Školní družiny (dále ŠD) zpravidla existují v ZŠ (příp. v jiném typu škol určených žákům mladšího školního věku) nebo mohou být zřízeny jako samostatná zařízení a složit žákům jedné či více škol. Školní družina je přednostně určena žákům prvního stupně základního vzdělávání, dělí se na oddělení, která se naplňují do počtu 30 žáků. Ředitel stanovuje nejvyšší počet účastníků na jednoho pedagoga (nikoli však vyšší než 30 žáků) s ohledem na druh vykonávané činnosti, zejména přihlíží k zajištění jejich bezpečnosti.²

¹ HÁJEK, Bedřich a PÁVKOVÁ, Jiřina. Školní družina. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2, s. 7

² HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011. s. 144

Základní formou činnosti ŠD je činnost pravidelná – tj. každodenní pedagogická práce v odděleních s žáky přihlášenými k pravidelné docházce.³

Ve školní družině mají děti také příležitost k odpočinku a relaxaci po náročném školním dni. Na rozdíl od tradičních vyučovacích hodin, kde jsou děti soustředěny na učení ve školních lavicích, se ve školní družině mohou uvolnit a zapojit se do různých volnočasových aktivit. Tyto činnosti nabízí dětem možnost vyjádření své kreativity, spontánnosti a sociální interakce, aniž by byly pod tlakem školních povinností. Stejně tak mají v tomto čase pedagogové příležitost aktivně ovlivňovat volný čas dětí strávený ve školní družině směrem k rozvoji jejich dovedností, hodnot a sociálních interakcí.

Ve školní družině nejsou hlavní součástí výchovné práce vědomosti žáků, ale zejména jejich sociální dovednosti. Vychovatelka je v poněkud jiné roli než běžný učitel vyučující konkrétní školní předmět. Významnou součástí práce ve ŠD není školní výkon žáka, ale zejména kvalita jeho sociálních vztahů k vrstevníkům.⁴

Díky neformální atmosféře školní družiny se nabízí možnost pedagogického ovlivňování volného času dětí. Pedagogové mají možnost vytvářet důvěrné vztahy s dětmi a být pro ně dostupní jako vzor a podpora. Interakce v rámci volnočasových aktivit a hravého prostředí umožňuje pedagogům přirozeně a nenásilně komunikovat s dětmi o důležitých tématech, jako je zodpovědnost, respekt k sobě i druhým, a zdravé životní návyky. Prostřednictvím různých her, diskusí a projektů mohou pedagogové v rámci školní družiny efektivně ovlivňovat psychosociální vývoj dětí a pracovat na prevenci rizikového chování.

Mezi odpočinkové činnosti v ŠD řadíme také různé zájmové aktivity, jež rozvíjejí osobnost dítěte. Umožňují dětem seberealizaci (příp. i kompenzaci možných školních neúspěchů), další poznávání a rozvoj dovedností. Při kreativních činnostech může spontaneita dětí překračovat běžná hlediska uplatňovaná při hodnocení kázně během školního vyučování.

³ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011. s. 144

⁴ HÁJEK, Bedřich a PÁVKOVÁ, Jiřina. Školní družina. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2, s. 86

Při zájmových činnostech dominuje vlastní aktivita dětí, která jim přináší radost a uspokojení.⁵

Práce školních družin se řídí Vzdělávacím programem pro školní družiny, který je vypracován vždy na jeden školní rok. Školní družina nemá stanovené závazné cíle činnosti. Úkolem pedagogického procesu v zájmovém vzdělávání je posilovat a rozvíjet kompetence získané ve škole. Děje se tak nejčastěji při individuálních i skupinových hrách, soutěžích a při rekreačních činnostech.

Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro něž není vydán rámcový vzdělávací program, stanoví zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje.⁶

1.2 Vychovatelka

Vychovatelka je iniciátorem a průvodcem dětí během jejich volného času mimo vyučování. Její úloha zahrnuje nejen dohled a péči o děti, ale také podporu jejich sociálního a emocionálního rozvoje. Je důležitým členem týmu, který společně s pedagogy školy pracuje na podpoře celkového rozvoje dětí a poskytuje jim příjemné a bezpečné prostředí k jejich osobnímu růstu.

Základem úspěšné práce školní družiny je vychovatelka, jejíž osobnost se utváří na základě osobnostních dispozic vzděláním, osobnostním zráním a dalším sebevzděláváním.⁷

Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým

⁵ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011, s. 145

⁶ Zákon č. 561/2004 Sb., kterým je změněn zákonem č. 421/2023 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) dostupný z www.zakonyprolidi.cz [citováno 2024-04-01].

⁷ HÁJEK, Bedřich a PÁVKOVÁ, Jiřina. Školní družina. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2, s. 34

působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu1) (dále jen "přímá pedagogická činnost"); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.⁸

Pracovní náplň vychovatelek vychází z obecného poslání školní družiny a místních podmínek. Je součástí pracovní smlouvy nebo jiného dokumentu školy.

Zpravidla zahrnuje tyto body:

- Dozor nad dětmi: Vychovatel je zodpovědný za dozor nad dětmi a zajištění jejich bezpečnosti a pohody během pobytu ve školní družině.
- Organizace volnočasových aktivit: Vychovatel připravuje a organizuje různé aktivity a hry pro děti, aby zajistil kvalitní trávení jejich volného času a podpořil jejich rozvoj.
- Podpora sociálního a emocionálního rozvoje: Vychovatel poskytuje podporu a poradenství dětem v jejich sociálním a emocionálním rozvoji, řeší konflikty a podněcuje pozitivní mezilidské vztahy.
- Komunikace s rodiči: Vychovatel udržuje pravidelnou komunikaci s rodiči dětí ohledně jejich chování, pokroku a potřeb ve školní družině.
- Spolupráce s pedagogickým týmem: Vychovatel spolupracuje s pedagogy školy a dalšími členy pedagogického týmu na podpoře celkového vzdělávacího a výchovného procesu dětí.
- Sebevzdělávání: Vychovatel se aktivně účastní pedagogických porad, školení, schůzí podle plánu školy, vzdělává se v rámci nových trendů ve své profesi.
- Dodržování školních pravidel a směrnic: Vychovatel je povinen dodržovat stanovená pravidla a směrnice školy a přispívat k vytváření příznivého a bezpečného prostředí ve školní družině.

⁸ Zákon č. 183/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 543/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, dostupný z www.zakonyprolidi.cz [citováno 2024-04-01].

Práce vychovatelky a její vztahy s dětmi mají zásadní vliv na výchovně vzdělávací proces, včetně prevence rizikového chování. Její osobnost a chování mají vliv na atmosféru a prostředí ve družině. Od způsobu komunikace a vystupování, přes jeho gesta a mimiku, až po péči o vzhled a prezentaci samotného sebe, všechny tyto prvky ovlivňují vztahy mezi vychovatelem a dětmi a formují prostředí, ve kterém se děti pohybují.

2 Rizikové chování

2.1 Vymezení pojmu „Rizikové chování“

Rizikové chování představuje fenomén, který je zkoumán z různých pohledů a napříč mnoha obory. Jedním z významných hledisek je terminologie sama, neboť se o tento jev zajímá mnoho oborů, včetně medicíny, psychologie, sociologie, pedagogiky a dalších společenskovedních disciplín. Tato rozmanitost může odrážet různé přístupy k chápání a interpretaci rizikového chování a umožňuje celkové zkoumání jeho příčin a dopadů. Vzhledem k tomu, že rizikové chování představuje důležitý problém jak v medicínských, tak i společenskovedních oborech, je důležité brát v úvahu tuto rozmanitost přístupů a terminologie.

Pojem rizikové chování zahrnuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince anebo ohrožují jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané. Mezi formy rizikového chování se řadí rizikové zdravotní návyky, rizikové sexuální chování, agresivní chování, delikventní chování, rizikové chování ke společenským institucím, hráčství a rizikové sportovní aktivity.⁹

Vzhledem k šíři projevů chování, které pojem rizikové chování zahrnuje, existuje více teoretických pojetí, která zdůrazňují buď zdravotní, psychosociální nebo normativní kontext. Rizikové chování lze tedy jednak definovat jako aktivity, které přímo nebo nepřímo vyúsťují v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí.¹⁰

Problematika školní kázně, respektive otázky nevhodného, deviantního, delikventního či sociálně patologického chování dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních spadají pod svým způsobem zastřešující pojem „rizikové chování“.¹¹

Z obecného hlediska lze tedy říci, že rizikovým chováním může být cokoli, co přináší nebo může přinést negativní důsledky pro zdraví, bezpečí nebo blaho jedince. Patří sem činnosti,

⁹ MIOVSKÝ, Michal; ADÁMKOVÁ, Tereza; BARTÁK, Miroslav; ČABLOVÁ, Lenka; ČECH, Tomáš et al. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 127

¹⁰ MIOVSKÝ, Michal a BARTÍK, Pavel. Primární prevence rizikového chování ve školství. Vydání první. Praha: VFN v Praze, 2010. ISBN 9788087258477, s. 50

¹¹ BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, s. 226

kteřé jsou spojeny s vyšším potenciálem pro úrazy, škody nebo negativní dopady na životní situaci jedince nebo celé společnosti. Veškeré takové aktivity jsou obecně vnímány jako rizikové, protože zvyšují pravděpodobnost vzniku škodlivých následků nebo negativně ovlivňují kvalitu života jednotlivce.

2.2 Projevy rizikového chování

Projevy rizikového chování mohou být rozmanité a mají potenciál negativně ovlivnit životy jednotlivců a společnosti jako celku. Přestože není vždy jednoznačné, co přesně lze považovat za rizikové chování, zákony a legislativa často definují a regulují určité činnosti, které jsou považovány za rizikové nebo nebezpečné. Tyto právní předpisy mohou sloužit jako důležitý rámec pro identifikaci a regulaci rizikového chování a současně mohou poskytnout prostředky k prevenci a ochraně jednotlivců a veřejného zdraví.

Jedním z důležitých dokumentů týkajících se prevence rizikového chování je Metodické doporučení ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařizováních (dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28), který vymezuje aktuální terminologii a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu, popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka, definuje školní preventivní program a doporučuje postupy škol a školských zařizováních při výskytu rizikového chování. Ve článku 2 odst. 1 tohoto dokumentu je uvedeno sedm skupin rizikového chování takto:

Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- a) *agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedii, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie*
- b) *záškoláctví,*
- c) *závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling*
- d) *rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů*
- e) *spektrum poruch příjmu potravy,*

- f) negativní působení sekt,
- g) sexuální rizikové chování,¹²

2.3 Syndrom rizikového chování

Velmi často se jednotlivé formy rizikového chování u dětí a mládeže vyskytují současně, což může mít negativní dopad na jejich vývoj a celkovou životní situaci. Tyto projevy mohou zahrnovat nadměrné sledování televize, nezdravé stravovací návyky, nedostatek fyzické aktivity, šikanu ve škole, zneužívání internetu nebo zneužívání návykových látek. Tento komplexní jev nazýváme syndrom rizikového chování a je důležité věnovat mu pozornost a poskytnout dětem podporu a prostředky k prevenci. V obecném výkladu to znamená, je-li jedinec zapojen do jedné z forem rizikového chování, často se jeho zájem rozšíří i na další, což může vést k prohlubování tohoto syndromu a zvyšování jeho negativních dopadů.

Analýzy odhalily, že i jediný faktor vysvětluje korelace mezi druhy problémového chování, což podpořilo koncepci syndromu problémového chování. Znamená to tedy, že určitý projev nekázně může „fungovat“ jako příčina nekázně. Jinými slovy, jakýkoli z výše uvedených faktorů, respektive projevů nekázně se může stát příčinou vzniku dalších projevů neukázněného chování.¹³

Člověk, který se chová rizikově jedním způsobem, má tendenci chovat se rizikově i v dalších oblastech. Jedná se o jistou propojenost jednotlivých projevů rizikového chování, která má formu životního stylu. Nejčastěji se tímto způsobem propojují konzumace alkoholu, kouření cigaret, užívání marihuany, delikventní jednání a předčasné zahájení pohlavního života.¹⁴

Zjištění potenciálních rizikových faktorů a včasné zavedení preventivních opatření je zásadní pro vytvoření bezpečného a podpůrného prostředí, a to nejen ve škole či školní družině. Proto je nezbytné, aby školy, ale rodiny a další instituce měly efektivní strategie pro

¹² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2010). [Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních]. Dostupné z: [<https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>] (dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

¹³ BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, s. 227

¹⁴ MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK, Miroslav et al. Prevence rizikového chování ve školství. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 51

předcházení rizikovému chování a poskytovaly odpovídající podporu a programy prevence. Tento přístup k prevenci může vést k významnému snížení negativních dopadů rizikového chování a podpoře zdravého vývoje dětí a mladých lidí.

3 Prevence rizikového chování

Prevence rizikového chování je klíčovým prvkem vytváření bezpečného a podpůrného prostředí pro děti a mladé jedince, a nejen pro ně. Je to systematický přístup, který si klade za cíl minimalizovat rizikové faktory a posilovat ochranné a preventivní opatření, které přispívají k jejich zdravému vývoji. Prevence není pouze reakcí na existující problémy, ale především komplexním plánem, jak těmto problémům předcházet a zabránit jim. Efektivní prevence vyžaduje spolupráci mezi školami, rodinami, komunitami a dalšími institucemi, které mají vliv na život dětí. Tento přístup k prevenci může mít významný pozitivní dopad na zdraví a kvalitu života dětí a mladých lidí a přispět k budování bezpečnější a zdravější společnosti.

Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky.¹⁵

Pod pojmem prevence se rozumějí veškeré aktivity a opatření směřující k předcházení a minimalizaci jevů, které jsou spojeny s rizikovým chováním a jeho důsledky.¹⁶

Prevence rizikového chování se zaměřuje na snižování rizikových faktorů a posilování faktorů ochranných. Tento přístup lze rozčlenit do tří základních úrovní na prevenci primární, sekundární a terciální. V obecném pojetí lze říci, že se primární prevence zaměřuje na prevenci vzniku rizikového chování a zdůrazňuje strategie a programy, které mají zabránit vzniku problému. Sekundární prevence se soustředí na identifikaci a intervenci u jedinců, kteří již projevují příznaky rizikového chování. Cílem terciální prevence je minimalizovat škodlivé dopady na jedince a podpořit jeho uzdravení a návrat do společnosti.

V případě, že primární prevence není účinná, respektive selhává, aktivizuje se ve vztahu k více ohrožené či zranitelné skupině nebo jednotlivci prevence sekundární, popřípadě terciální. Oba tyto druhy prevence se zaměřují na jedince, kteří vykazují vážné formy

¹⁵ MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK, Miroslav et al. Prevence rizikového chování ve školství. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 24

¹⁶ BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, s.228

rizikového chování, které nelze zvládat běžnými preventivními opatřeními. Jak sekundární, tak terciální prevence mají za cíl zabránit další recidivě a eliminovat co největší množství rizik, která souvisejí s příslušným typem, popř. kombinací typů rizikového chování a životním stylem jedince.¹⁷

Prevence může mít charakter předcházení vzniku, rozvíjení a recidivy společensky nežádoucího jevu a tomu odpovídají tři stupně – prevence primární, sekundární a terciární. Prevencí může být jakýkoli typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky.¹⁸

3.1 Primární prevence

Primární prevence představuje zásadní roli strategie prevence rizikového chování, která se zaměřuje na zamezení vzniku problému či chování, jež může vést k negativním následkům. V obecné řeči lze říci, že je lepší problémovou situaci předejít než řešit její následky. Primární prevence může být dále rozdělena dle zaměření na specifickou a nespecifickou primární prevenci.

3.1.1 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové faktory nebo jevy spojené s určitým typem rizikového chování. Jejím cílem je nalézt tyto faktory a uplatnit cílená opatření, která mohou snížit jejich výskyt a zamezit vzniku rizikového chování.

Za specifickou primární prevencí rizikového chování jsou považovány takové aktivity či programy, které se zaměřují na konkrétní typy a formy rizikového chování. Znamená to, že autoři takových programů a aktivit, respektive jejich účastníci vědí, že se daná preventivní

¹⁷ BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, s. 230

¹⁸ MIOVSKÝ, Michal; ADÁMKOVÁ, Tereza; BARTÁK, Miroslav; ČABLOVÁ, Lenka; ČECH, Tomáš et al. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 107

činnost týká například šikany, drogových závislostí, vandalismu, záškoláctví, rasismu či xenofobie.¹⁹

Specifická primární prevence se rozčleňuje do tří hlavních kategorií na všeobecnou, selektivní a indikovanou prevenci. Tyto kategorie představují různé úrovně a přístupy k prevenci, které jsou navrženy tak, aby oslovily různé skupiny jedinců v závislosti na jejich potřebách a rizikových faktorech.

V České republice je specifická primární prevence realizována na třech úrovních. Tyto úrovně jsou definovány cílovou skupinou programu a mírou jejího ohrožení rizikovým chováním. Podle toho je pak volena intenzita programu, prostředky a nástroje, které program využívá.²⁰

Všeobecná primární prevence se zaměřuje na celou populaci nebo širokou skupinu jedinců a uplatňuje se na úrovni společnosti. Hovoříme o programech pro větší počet účastníků. Ve školním prostředí je to obvykle třída či skupiny do 30 účastníků. Jejím cílem je posilovat ochranné faktory a snižovat rizikové faktory prostřednictvím široce dostupných programů a intervencí.

Selektivní primární prevence se zaměřuje na určité skupiny jedinců s vyšším rizikem výskytu rizikového chování. Tyto skupiny jsou vybírány na základě specifických rizikových faktorů, a intervence jsou navrženy tak, aby oslovily jejich potřeby a poskytly jim cílenou podporu a prevenci.

Indikovaná primární prevence je zaměřena na jednotlivce, kteří již projevují počáteční příznaky rizikového chování nebo jsou v rizikové skupině pro jeho výskyt. Tato prevence se soustředí na identifikaci a intervenci u jednotlivců, kteří jsou nejvíce ohroženi, a snaží se zabránit dalšímu vývoji rizikového chování a minimalizovat jeho negativní dopady.

Primárně preventivní aktivity na úrovni všeobecné prevence směřujeme k co nejširší populaci, aby podchytily, imunizovaly a pozitivně zformovaly co největší skupinu jedinců v rámci společnosti. Na úrovni práce s ohroženými a jinak znevýhodněnými skupinami

¹⁹ BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, s. 229

²⁰ NÁRODNÍ STRATEGIE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE NA OBDOBÍ 2019–2027, dostupné online na www.msmt.cz

vyvíjíme preventivní strategie na úrovni selektivní prevence. Pokud pak jde přímo o ohrožené jedince a jedince, u kterých se již objevuje rizikové chování, pak využíváme intervence na úrovni indikované prevence.²¹

3.1.2 Nespecifická primární prevence

Nespecifická primární prevence se nezaměřuje přímo na konkrétní rizikové faktory, ale spíše na vytváření podpůrného prostředí a posilování ochranných mechanismů ve společnosti. Programy zahrnují různé aktivity, jako jsou sportovní soutěže, umělecké workshopy, komunitní akce a další aktivity, které podporují zdravý vývoj dětí a mládeže a minimalizují riziko vzniku různých forem rizikového chování. Běžnou součástí nespecifické primární prevence u dětí jsou hry a jim podobné aktivity poskytující dětem příležitost k rozvoji sociálních dovedností, sebedůvěry a zdravého životního stylu tím nejjednodušším a nejpřirozenějším způsobem. Cílem nespecifické prevence je tedy vytvořit prostředí, ve kterém se děti a mládež cítí podporováni a motivováni ke zdravým a pozitivním životním volbám.

Nespecifická primární prevence je charakterizována cílem, kterým je „výchova dětí a mládeže ke zdraví, k osvojení pozitivního sociálního chování a snaha o zachování integrity osobnosti.“ Představuje nosnou část celého systému preventivního působení a je realizována především za využití bohaté sítě nevykonnostních/rekreačních sportovních a kulturních volnočasových aktivit a programů.²²

²¹ MIOVSKÝ, Michal; ADÁMKOVÁ, Tereza; BARTÁK, Miroslav; ČABLOVÁ, Lenka; ČECH, Tomáš et al. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 108

²² MIOVSKÝ, Michal; ADÁMKOVÁ, Tereza; BARTÁK, Miroslav; ČABLOVÁ, Lenka; ČECH, Tomáš et al. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4, s. 167

4 Školní preventivní program a školní vzdělávací program

4.1 Školní preventivní program

4.1.1 Vymezení pojmu

Školní preventivní program je základním nástrojem pro školy k prevenci různých forem rizikového chování u žáků a k podpoře jejich celkového zdravého vývoje a životního stylu. Jedná se o strukturovaný a systematický plán, který určuje opatření a aktivity, jež mají minimalizovat výskyt rizikového chování. Tento program je zároveň důležitou součástí školního prostředí a kultury, která klade důraz na prevenci škodlivých vzorců chování a na podporu zdravých životních návyků.

Ve spolupráci s vedením školy a dalšími odborníky ho vždy na jeden školní rok vypracovává školní metodik prevence. Důležitou součástí je také pravidelná kontrola a hodnocení programu během celého školního roku. Kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence jsou zhodnoceny na konci školního roku, čímž se zajišťuje neustálé zdokonalování a optimalizace preventivních opatření. Toto hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy. Školní preventivní program podléhá kontrole České školní inspekce.

Povinnost školního preventivního programu pro školy vyplývá nejen z jejich odpovědnosti za výchovu a vzdělávání žáků, ale především z vyhlášky č. 607/2020 Sb., kterou se novelizuje vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další vyhlášky.

Škola zpracovává a uskutečňuje program poradenských služeb ve škole, který zahrnuje popis a vymezení rozsahu činností pedagogických pracovníků uvedených v odstavci 1, preventivní program školy včetně strategie předcházení školní neúspěšnosti, šikaně a dalším projevům rizikového chování.²³

Školní preventivní program je nejen nástrojem pro prevenci rizikového chování, ale také nástrojem pro posilování vztahů mezi školou, rodinami a komunitou.

²³ Vyhláška č. 607/2020 Sb., která je novelizuje Vyhlášku č 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (č.607/2020 Sb. novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb.) [citováno 2024-04-01].

Před rokem 2016 nalezneme v literatuře a zákonných úpravách týkajících se tohoto dokumentu název „Minimální preventivní program“, avšak tento název či označení tohoto dokumentu nekoresponduje s významem ani cílem, pro který byl vytvořen. V dnešní terminologii se uvádí termín „Školní preventivní program“, avšak převážná většina škol a školských zařízení na tuto změnu ještě nereflektovalo a stále uvádí zastaralý pojem.

Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného RVP, popř. Je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Při jeho realizaci vycházíme ze situace, že škola má pro něj pouze omezené časové, personální a finanční možnosti, a je proto nutné klást důraz na co nejvyšší efektivitu při existujících zdrojích. Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí.²⁴

4.1.2 Legislativa

Zákon č. 421/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 183/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek

Vyhláška č. 607/2020Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ČABLOVÁ, Lenka; VESELÁ, Michaela a ZAPLETALOVÁ, Jana. Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Dotisk 1. vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze v NLN s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-397-6, s. 13

Metodická pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027

Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019-2027

Strategie prevence kriminality v ČR na léta 2022 až 2027

Krajské strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027

4.1.3 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je hlavní postavou ve vytváření a implementaci školního preventivního programu. Jeho úlohou je koordinovat prevenci rizikového chování ve školním prostředí, spolupracovat s vedením školy, pedagogickým sborem a dalšími odborníky na vytváření a uskutečňování preventivních opatření. Tím, že sleduje trendy a vývoj v oblasti prevence, přispívá k neustálému zlepšování programů a strategií primární prevence. Díky své práci a odbornosti přispívá k celkovému zdraví a bezpečnosti žáků ve školním prostředí. Je důležité zdůraznit, že práce školního metodika prevence je založena na spolupráci a komunikaci s ostatními členy školního týmu, rodiči či zákonnými zástupci dětí, aby byly zajištěny efektivní a koordinované preventivní aktivity.

Příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb., která byla novelizována Vyhláškou č. 607/2020 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních vymezuje standartní činnosti metodika prevence. V obecném výkladu je lze shrnout do tří několika hlavních částí:

- Zajišťování metodické, koordinační a poradenské činnosti v problematice prevence rizikového chování.
- Zvyšuje informovanost mezi rodiči, učiteli a žáky.
- Úzce spolupracuje s třídními učiteli a podporuje zdravé a bezpečné klima ve škole a třídě
- Vyhodnocuje varovné signály spojené s možností výskytu rizikového chování
- Vytváří Školní preventivní program a dohlíží na jeho plnění

- Organizuje vzdělávací akce spojené s prevencí rizikového chování.

Školní metodik prevence musí splňovat podmínky odborné kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost učitele příslušného stupně a typu školy a dle §7 odst. 2, písm. i) Vyhlášky č. 607/2020 Sb., která novelizuje vyhlášku č. 72/2005 SB., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů musí absolvovat specializační studium dle § 9 odst. 1 písm. c) Vyhlášky č. 291/2023 Sb., která novelizuje Vyhlášku č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

4.2 Školní vzdělávací program

Zájmové vzdělávání patří mezi vzdělávání, pro něž není vydán rámcový vzdělávací program. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání však musí mít zpracovány školní vzdělávací programy.

§5

(2)Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro něž není vydán rámcový vzdělávací program, stanoví zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje.

(3)Školní vzdělávací program vydává ředitel školy nebo školského zařízení. Školní vzdělávací program ředitel školy nebo školského zařízení zveřejní na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení; do školního vzdělávacího programu může každý nahlížet a pořizovat si z něj opisy a výpisy, anebo za cenu v místě obvyklou může obdržet jeho kopii. Poskytování informací podle zákona o svobodném přístupu k informacím tím není dotčeno.²⁵

²⁵ Zákon č. 421/2023 Sb., který mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), dostupný online na www.zakonyprolidi.cz

Školní vzdělávací programy v zařízeních pro zájmové vzdělávání jsou úzce propojeny s rámcovými vzdělávacími programy pro různé stupně vzdělávání, jako je předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, gymnázia, střední odborné školy a další.

Tyto programy pomáhají naplňovat vzdělávací cíle stanovené rámcovými vzdělávacími programy prostřednictvím široké škály zájmových aktivit. Mezi ně patří pravidelná výchovná a vzdělávací činnost, příležitostné aktivity, tematické rekreační programy, tábory, osvětové akce a otevřená nabídka spontánních aktivit.

Tyto programy se zaměřují na průřezová témata rámcových vzdělávacích programů, jako je osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní, environmentální, mediální a etická výchova.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Výzkum

Hlavním cílem této části je zjistit a popsat shody a rozdíly pohledů a postupů prevence rizikového chování jednotlivých vychovatelek v konkrétní školní družině, shody či rozdíly se školním vzdělávacím programem školní družiny a postupy školního metodika prevence. Pro dosažení tohoto cíle bude použita metoda sběru dat pomocí podrobného dotazníku.

Dotazník pro školního metodika prevence nám poskytne informace o používaných preventivních programech a postupech, zatímco dotazníky pro vychovatelky nám umožní získat náhled do praktické části těchto strategií v každodenní praxi. Tato kombinace nám poskytne podrobné informace, které budou klíčové pro porozumění účinnosti a praktické realizace preventivních opatření ve vybrané školní družině.

V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu. V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva.²⁶

5.1 Cíle kvalitativního výzkumu

Hlavní cíl:

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, popsat a analyzovat podobnosti a rozdíly v přístupech a postojích jednotlivých vychovatelek k prevenci rizikového chování v konkrétní školní družině a jaká je shoda se Školním vzdělávacím programem školní družiny a postupy školního metodika prevence.

²⁶ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2, s. 50

Dílní výzkumné cíle:

- Zjištění rozsahu spolupráce mezi jednotlivými vychovateli, učiteli a školními metodiky prevence v rámci prevence rizikového chování
- Zjištění a popis preventivních programů a aktivit, které jsou ve vybrané školní družině nabízeny, prováděny a jak jsou organizovány.
- Zjistit, jaké aktivity týkající se nespécifické prevence rizikového chování jsou běžně organizovány
- Zjistit obecné faktory, které motivují vychovatelky k účasti na preventivních aktivitách ve školní družině.
- Zjistit, zda a jak jsou vychovatelky motivovány vedením školy v rámci prevence rizikového chování.
- Zjistit překážky nebo nedostatky, které mohou ovlivňovat motivaci vychovatelek k prevenci rizikového chování a navrhnout možná řešení.

5.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný soubor tvořilo šest vychovatelek vybrané školní družiny v okrese Kutná Hora a školní metodik prevence působící na této základní škole. Základní škola ve byla založena v roce 1975. Ve školním roce 2022/2023 ji navštěvovalo 468 žáků žijících v obci a okolních vesnicích a osadách. Školní družinu v tomto roce navštěvovalo v roce 173 žáků. Školní družina má 6 oddělení, ve kterých jsou žáci v heterogenních skupinách nejen vzhledem k pohlaví, ale také věku. Družinové třídy jsou rozděleny dle rozvrhu jednotlivých tříd v základní škole, aby nedocházelo k časovým prodlevám v rámci čekání na jednotlivé skupiny dětí s jiným rozvrhem hodin.

Ačkoliv má tato školní družina jeden školní vzdělávací program, vychovatelky si rozpracovávají vlastní program pro své oddělení dle momentální situace či potřeb dětí.

Vychovatelky si zpracovávají pro své oddělení program, aby mohly lépe požadavky a pravidla koncipovaná pro celou družinu aplikovat v konkrétních podmínkách oddělení a skupiny dětí.²⁷

Všichni participanti byli osobně osloveni a požádáni o spolupráci. Dotazník jim byl zaslán emailem. Původně jsem oslovila i další čtyři vychovatelky pracující v této školní družině na částečný pracovní úvazek, ale ty svou účast odmítly s tvrzením, že mají minimální povědomí o chodu družiny v rámci prevence rizikového chování. Školní metodik prevence i všechny zúčastněné vychovatelky byli ubezpečeni o anonymitě mého výzkumného šetření a o tom, že jim budou v rámci interpretace jejich odpovědí přidělena fiktivní jména. Všichni participanti vyjádřili souhlas s prezentací svých odpovědí v této bakalářské práci.

Školního metodika prevence nebudu ve svých zjištěních jmenovat. Budu používat zkratku ŠMP.

Informace o participantech:

Participant	Pohlaví	Věk	Dosažené vzdělání	Pracovní pozice	Praxe (let)
Stáňa	žena	53	středoškolské	vychovatelka asistentka pedagoga	19
Dana	žena	25	vysokoškolské Bc.	vychovatelka asistentka pedagoga	2
Vlasta	žena	31	vysokoškolské Bc.	vychovatelka asistentka pedagoga	4
Irena	žena	39	středoškolské	vychovatelka	10

²⁷ ŠVP Školní družiny konkrétní školní družiny, (dostupné online) <https://www.zsxxxx.cz/dokumenty-druzina/> [citováno 2024-04-01].

				asistentka pedagoga	
Gita	žena	34	vysokoškolské Bc.	vychovatelka asistentka pedagoga	6 2
Klára	žena	41	středoškolské	vychovatelka	15
ŠMP	žena	46	vysokoškolské	učitelka ZŠ školní metodik prevence	22 4

5.3 Dotazníkové šetření

Ve formuláři byly použity otevřené a polootevřené otázky. Některé otázky obsahovaly variantu ANO či NE s následnou podotázkou s možností rozvedení či upřesnění odpovědi účastníka. Otázky uvedené v dotazníku pro vychovatelky byly částečně pozměněny a přizpůsobeny dotazníku pro školního metodika prevence. Důvodem byla snaha zjistit, zda jsou tvrzení ve vzájemné shodě či neshodě.

Zjištěná data budou interpretována směrem k jednotlivým dílčím cílům této práce.

5.4 Výsledky dotazníkového šetření

5.4.1 Zjištění rozsahu spolupráce mezi jednotlivými vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence.

Otázky týkající se spolupráce napříč pedagogickým spektrem na konkrétní základní škole, potažmo školní družině v rámci prevence rizikového chování měly objasnit, zda a v jaké míře k ní dochází.

V příloze č. 3 vyhlášky č. 607/2020 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, o Standartních činnostech školy jsou v části II.

vymezeny standartní činnosti školního metodika prevence. V části II.I. jsou uvedeny metodické koordinační činnosti. Jednou z nich je spolupráce s pedagogickými pracovníky v oblasti prevence rizikového chování.

- *Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování. Vyhledávání a nastavení vhodné podpory směřující k odstranění rizikového chování.*²⁸

V části II.II. jsou v rámci standartních činností školního metodika prevence uvedeny informační činnosti, např.:

- *Zajišťování a předávání odborných informací o problematice rizikového chování, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.*
- *Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.*²⁹

Otázka č. 1: Jak často a v jakém rozsahu dochází ke spolupráci mezi vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence v rámci prevence rizikového chování ve vaší školní družině?

Všechny vychovatelky zmiňují pravidelnou spolupráci mezi vychovateli, vychovatelem a třídním učitelem, zatímco odpovědi týkající se spolupráce se školním metodikem prevence jsou různorodé. Některé uvádějí, že je organizována dle aktuálních potřeb nebo při výskytu problémů či potřeby řešení konkrétních situací, jiné uvádějí, že se s ním v rámci školní družiny nikdy nesetkaly.

Z výsledků je také patrné, že v rámci školní družiny dochází k pravidelným schůzkám vychovatelek za účelem sdílení informací. Gita uvedla, že se vychovatelky scházejí jednou týdně.

Obvykle často spolupracuje třídní učitel a vychovatel ve školní družině (každý týden si sdělujeme informace), s metodikem jsem nikdy nespolupracovala. Většinou řešíme odchylky

²⁸ Příloha č. 3 Vyhlášky č.607/2020 Sb., novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

²⁹ Příloha č. 3 Vyhlášky č.607/2020 Sb., novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

v chování jednoho žáka, změny v chování, chování celé skupiny hromadně, reakce celé skupiny na jednoho žáka... (Gita)

U nás v ŠD dochází spíše ke spolupráci mezi vychovatelem a učitelem. Se školním metodikem je to dle potřeby. (Dana)

Klára uvádí, že se zatím nesešla se situací, kdy by byla potřeba přizvat metodika prevence.

S učiteli spolupracuji, když se řeší nějaký problém. Nesešla jsem se zatím se situací, která by vyžadovala spolupráci se školním metodikem. (Klára)

ŠMP uvádí, že i on je součástí tzv. sdílení, které probíhá ve školní družině, avšak jeho účast je v měsíčních intervalech.

Školní družina má každý týden sdílení, kde probírají aktuální situaci ve ŠD. Já se účastním jen posledního sdílení v měsíci. (ŠMP)

Otázka č. 2: Spolupracujete přímo s třídními učiteli dětí ve Vaší skupině v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostačující nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat preventivní opatření v časovém období mezi schůzkami) /NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?

Na tuto otázku všech šest vychovatelek odpovědělo shodně. Pro všechny vychovatelky je úroveň spolupráce s třídními učiteli dostatečná, neboť jsou dle odpovědí v denním kontaktu.

Ano, je to dostatečné. Díky dennímu kontaktu a předávání si žáků po konci výuky jsme v denním kontaktu a kdykoliv se něco děje, sdělujeme si ihned informace. (Irena)

Ano dostatečné, není potřeba dalších schůzek. Vidáme se denně, když si v šatnách přebíráme děti po poslední hodině. (Stáňa)

Klára uvedla za jakých podmínek kontaktuje třídního učitele.

Kdykoliv se v družině vyskytne nějaký problém, strkanice, hádka nebo nějaký malý uplakánek, hned druhý den hlásím třídnímu učiteli, aby věděl, co se v družině stalo pro případné dořešení nebo kdyby volali rodiče. (Klára)

(pozn. součástí školní družiny jsou i děti z přípravné třídy, kterým je v průměru 5, max. však 6 let)

Zbylé tři vychovatelky odpověděly pouze:

Ano, dostatečné. (Dana, Vlasta, Gita)

Otázka č. 3: Spolupracujete přímo se školním metodikem prevence v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostačující nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat aktivity v časovém období mezi schůzkami) / NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?

Odpovědi na tuto otázku se značně liší. Tři vychovatelky vnímají stávající úroveň spolupráce jako dostačující a vyhovující jejich potřebám.

Ano. V případě nějaké horší situace či řešení problémů se scházíme s metodikem prevence, třídním učitelem, vedoucí vychovatelkou a snažíme se najít společné řešení a vyřešit danou situaci, která nastala. (Klára)

Ano. Dostačující. Od toho máme sdílení, tam se můžeme poradit. (Stáňa)

Zbylé tři by uvítali vyšší úroveň zapojení a interakce s metodikem prevence. Shodně zmiňují nezkušenost s přímou spoluprací se školním metodikem. Gita ještě mluví o tom, že by tato spolupráce mohla být prospěšná.

Ne – měla bych zájem o spolupráci s metodikem, dosud mi spolupráce s třídním učitelem stačila, ale byl by fajn i pohled metodika prevence... (Gita)

Ne – Nikdy jsem se školním metodikem napřímo nespolupracovala, ale jsem si jistá, že kdybych potřebovala, bude to dostačující. (Dana)

Ne – nemám žádnou zkušenost se spoluprací s metodikem na naší škole. (Irena)

Školnímu metodikovi prevence byla otázka položena v opačném znění:

Spolupracujete přímo s vychovatelkami školní družiny v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostatečné nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat aktivity v časovém období mezi schůzkami) / NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?

Uvedl, že ano a že je míra spolupráce dostatečná.

Ano. Spolupráce je dostatečná. Při každém měsíčním sdílení mě mohou vychovatelky oslovit a vždy najdeme konstruktivní řešení. Máme k dispozici i školního psychologa, kterého můžeme v případě potřeby přizvat. (ŠMP)

5.4.2 Preventivní programy a aktivity ve školní družině

Další částí dotazníku pro participanty byly otázky, týkající se aktivit a programů prevence rizikového chování ve školní družině. Cílem bylo zjistit a popsat aktivity a programy, které školní družina provádí a jejich četnost ve školním roce. Dalším důvodem bylo zjistit, zda jsou běžnou praxí v této konkrétní školní družině.

Otázka č. 4: Popište preventivní programy, které jsou ve vaší školní družině nabízeny, prováděny a jak jsou organizovány? Podílíte se na výběru programu? ANO – je přihlíženo k Vašemu názoru, ovlivňujete výběr programů či aktivit/NE – chtěli byste ovlivňovat výběr preventivních programů na základě znalosti Vaší skupiny dětí ve školní družině?

Dle odpovědí vychovatelek v této školní družině nejsou nabízeny ani organizovány žádné preventivní programy. Důvod, proč tomu tak není nebyl v žádné z odpovědí uveden.

Já osobně jsem se setkala s preventivní programem ve třídách jako takových. Ale ve školní družině si nejsem vědoma, že by takovéto preventivní programy probíhaly. Samozřejmě vychovatelé se snaží s dětmi ovšem mluvit, pomáhat a řešit dané problémy ihned, ale pokud by byla možnost preventivního programu i ve školních družinách, tak si myslím, že by se nikdo z nás tomu nebránil. (Klára)

Neznám žádné preventivní programy. nepodílím se, ale zájem bych měla. (Gita)

Ne, v naší ŠD nejsou nabízeny žádné preventivní programy. Kdyby nějaké byly, určitě by to bylo dobré pro děti. (Dana)

Žádné takové programy nemáme. (Stáňa, Vlasta, Irena)

Tato otázka byla také uvedena v dotazníku pro školního metodika prevence:

Popište preventivní programy, které jsou ve vaší školní družině nabízeny, prováděny a jak jsou organizovány? Podílejí se vychovatelky školní družiny na výběru programu?

ANO – je přihlíženo k jejich názoru, ovlivňují výběr programů či aktivit/NE – proč tomu tak je?

Školní metodik zmiňuje ve své odpovědi „různé preventivní aktivity“, ale neuvádí ani jednu určitou.

V rámci školní družiny mohou děti využít nabídku čtyř kroužků. Dále každý měsíc je vždy tematicky zaměřený a součástí jsou různé preventivní aktivity. Na výběru a organizaci se podílejí vychovatelky, asistentky ve spolupráci s jinými organizacemi, např. městskou policií. (ŠMP)

Otázka č. 5: Jaké aktivity týkající se prevence rizikového chování běžně provádíte s dětmi ve školní družině? Jsou tyto aktivity prováděny z Vaší strany v rámci vlastní aktivity, nebo jsou součástí stanoveného programu či vyžadovány vedením školy?

Všechny vychovatelky shodně odpověděly, že aktivity týkající se prevence rizikového chování jsou prováděny z jejich vlastní aktivity. Většinou k nim dochází v rámci běžných denních činností ve školní družině, či na hřišti a v rámci nastalých situací, které je potřeba v daný okamžik řešit. Jednou z hlavních aktivit je sezení a povídání si s dětmi v kruhu.

Určitě se s dětmi o daných problémech, situacích vždy mluví. Pokud je něco trápí či se něco stalo, tak se snažíme vždy vše řešit. Popřípadě se používají jako materiály videa z internetu nebo metodik prevence doporučí aktivity určené k danému problému. (Klára)

Pravidelně v kruhu diskutujeme o situacích, které jsme společně zažili. Sdělujeme, co se nám líbilo nebo nelíbilo a proč, jak by se to dalo udělat jinak a lépe. Aktivity jsou dobrovolné. Nikdo nám v tomto případě nic nepřikazuje. (Gita)

Veškeré tyto aktivity jsou dobrovolné. Nejčastěji se jedná o bezpečné chování venku / ve škole. Plus bezpečné chování i mimo školu ve volném čase. Často využíváme povídání v kruhu. (Dana)

Spolupráce dětí mezi sebou; sezení v kruhu, společné řešení úkolů a projektů - vše dobrovolné. (Vlasta)

Jsou dobrovolné. Týkají se spíše správného chování ve ŠJ, na hřišti, ve třídě atd. (Irena)

Otázka byla upravena i pro metodika prevence.

Víte, jaké aktivity týkající se prevence rizikového chování se běžně provádí s dětmi ve školní družině? Jsou tyto aktivity prováděny v rámci aktivity vychovatelek nebo jsou součástí stanoveného preventivního programu školy?

Některé preventivní aktivity jsou součástí preventivního programu školy, např. dopravní výchova, Den s městskou policií apod. a některé jsou prováděny v rámci samostatných aktivit školní družiny. (ŠMP)

Otázka číslo 6: Jaké konkrétní aktivity týkající se nespécifické prevence rizikového chování (např. hry) jsou běžně organizovány ve vaší školní družině? Uveďte 3 příklady.

Z odpovědí vychovatelek vyplývá, že některé vychovatelky zařazují aktivity týkající se nespécifické primární prevence do běžných činností s dětmi. Dvě z vychovatelek nevědí, co pojem „nespécifická primární prevence“ znamená. Tento jev může souviset s nedostatečnou znalostí problematiky prevence rizikového chování a dostupných činností a aktivit, který by mohly být součástí denních činností ve školní družině.

Většinou jde o povídání v kroužku. (Stáňa)

Povídání v kroužku, hra-názorné ukázky vhodného a nevhodného chování, kvíz (Dana)

Kompot, upíři, atomy (Vlasta)

Hrajeme formou divadla;, Hledáme rozdíly mezi vhodným a nevhodným chováním;

Povídáme si v kroužku. (Irena)

Nevím, nevím co si pod tím představit (Gita)

Momentálně si nevzpomenu na konkrétní aktivity, popřípadě nevím, jak porozumět nespécifické prevenci rizikového chování. (Klára)

5.4.3 Motivace účastníků k provádění prevence rizikového chování

Zahrnutí otázek týkajících se motivace vychovatelek k provádění prevence rizikového chování je zaměřeno na pochopení faktorů, které ovlivňují jejich zapojení do preventivních aktivit ve školní družině. Co ony samy považují za motivující a podporující při provádění preventivních programů a aktivit. Tyto otázky také umožní získat informace o jejich vnímání významu prevence rizikového chování a roli, kterou v této oblasti hrají ve vztahu ke dětem.

Otázka č. 7: Co vás motivuje k aktivní účasti na preventivních aktivitách ve školní družině? Je to vaše přesvědčení a uvědomění si důležitosti preventivních opatření nebo je to motivace skrze ohodnocení ze strany školy?

Všechny vychovatelky jsou ve vzájemné shodě týkající se jejich motivace v prevenci rizikového chování. Všech šest se vyjádřilo, že je to pouze jejich vlastní přesvědčení o důležitosti prevence rizikového chování u dětí. Ze strany školy se jim za preventivní aktivity nedostává žádného ohodnocení. Zmiňují také, že jim záleží na blahu dětí a jejich celkové spokojenosti.

Z mého pohledu je vše hlavně o dětech. Záleží nám na spokojenosti, pohodě a rozzáření očíček u všech dětí. Nikdo z nás nechce, aby se jakékoli dítě trápilo. (Klára)

Je to mé přesvědčení o důležitosti prevence. Nemáme žádné odměny či bonusy za to, že bychom dělaly něco navíc. Ani se na to nikdo neptá. (Dana)

Jsem přesvědčená, že prevence je důležitá. Když čtu zprávy o tom, co se děje tady a ve světě, nestačím se divit. Možná, kdyby se s tímto dětem o všem mluvilo dříve, nemuselo se to stát. Proto je to důležité. (Irena)

5.4.4 Překážky a nedostatky ovlivňující motivaci k prevenci rizikového chování

Motivace vychovatele k provádění prevence rizikového chování je základním kamenem všech nabízených preventivních aktivit ve školní družině. Aktivity musí být promyšlené, připravené a uskutečnitelné. Odhalení těchto překážek a nedostatků umožní jejich změnu či nápravu, což by mohlo posílit motivaci vychovatelů a tím i zvýšit počet a účinnost preventivních opatření ve školní družině.

Otázka č. 8: Jaké překážky nebo nedostatky vnímáte ve vaší motivaci k provádění preventivních aktivit ve školní družině?

Zde se částečně potvrdila hypotéza zmíněná v otázce č. 6 o nedostatečné znalosti tématu primární prevence rizikového chování a z toho vyplývajícího nedostatku zkušeností v rámci prevence rizikového chování. Pouze jedna vychovatelka uvedla, že nezná žádné překážky, které by omezovaly její aktivity v rámci prevence rizikového chování dětí.

Ač se člověk snaží pomáhat všem dětem, tak se někdy stane, že se může něco přehlédnout, i když děti vidíme každý den, pozorujeme je. Ale nástrahy z okolí jsou někdy tak neviditelné a osoby, kteří se snaží uškodit jiné osobě, tak to udělají tak, aby si toho nikdo nevšiml a daná osoba/dítě se pak bojí cokoliv říct. Navenek vypadá v pohodě, ale uvnitř sebe se trápí a neví, jak si pomoci, než se opravdu odhodlá vše říct. (Klára)

Málo informací a zkušeností. (Dana)

Nedostatek informací. (Irena)

Neinformovanost. (Gita)

Málo zkušeností. (Stáňa)

Žádné. (Vlasta)

Otázka byla rovněž upravena pro metodika prevence:

Znáte nějaké překážky nebo nedostatky v motivaci vychovatelek k provádění preventivních aktivit ve školní družině?

Ne, neznám žádné překážky a ani nedostatky, které by snižovaly aktivitu vychovatelek pro působení v rámci prevence. (ŠMP)

Otázka č. 9: Jak tyto překážky ovlivňují vaši schopnost a ochotu angažovat se v prevenci rizikového chování?

Z odpovědí je zřejmé, že neznalost tématu prevence rizikového chování limituje aktivitu vychovatelek k činnostem ve školní družině, které by se týkaly provádění prevence u dětí. Z informací také vyplývá, že si vychovatelky informace v případě potřeby vyhledávají sami. Pouze jedna uvedla, že v případě potřeby konzultuje se zkušenějšími. Pouze jedna vychovatelka navázala na předchozí odpověď, vzhledem k tomu, že uvedla, že nezná žádné okolnosti omezující její aktivitu.

Někdy se může stát, že to člověka či vychovatele, učitele daná událost zasáhne. Pak si i řekne, zda nemohl proto udělat více. (Klára)

Chci říct vše správně, a proto musím veškeré informace vyhledávat anebo konzultovat s někým, kdo má více zkušeností. (Dana)

Negativně. Jak mám pracovat, když nic nevím a zjišťuji to za pochodu, a ještě k tomu nemám podklady? (Gita)

Veškeré informace si musím dohledat a nastudovat ve svém volném čase. (Irena)

Nejsem si jista svým výkladem. Konzultuji se zkušenými. (Stáňa)

Nijak. (Vlasta)

Otázka č. 10: Jaké jsou možné příčiny těchto překážek? Jsou spojeny s nedostatkem zdrojů, nedostatkem podpory, nebo něčím jiným?

Vychovatelky se, až na jednu výjimku shodly, že příčinou je minimum zdrojů pro prevenci rizikového chování ve školní družině a dvě uvedly jako možnou příčinu neinformovanost o tématu prevence rizikového chování.

Málo zdrojů pro ŠD. (Stáňa)

Nemáme moc zdrojů pro ŠD. (Dana)

Žádné (Vlasta)

Nedostatek zdrojů. (Irena)

Nedostatkem informovanosti, neochota kolegů sdílet. (Gita)

Z mého pohledu určitě neznalost tématu. Vychovatelé, učitelé se snaží co nejvíce děti informovat o daných problémech, nástrahách, které na ně mohou ve světě, venku čekat. Ale měli by je umět na tyto situace připravit. (Klára)

Otázka č. 11: Jsou Vám nabízeny nějaké vzdělávací aktivity týkající se tématu prevence rizikového chování? ANO – využíváte těchto nabídek a proč? / NE – měli byste zájem se dále vzdělávat v prevenci rizikového chování a proč?

Z odpovědí vychovatelek vyplývá, že jim ze strany školy nejsou nabízeny žádné vzdělávací aktivity. Z odpovědí nelze poznat, zda je to způsobeno ze strany školy či vychovatelek. Nikdo v odpovědi nevedl, zda s takovým požadavkem oslovil vedení družiny či vedení školy.

Ve ŠD nic nabízeno není. (Irena)

Ne – V naší ŠD nám to nabízeno není. Záměr bych měla, abych při přípravě nemusela tolik konzultovat a měla více zkušeností. (Dana)

Ano – webináře a školení pro asistenty pedagoga - využívám je často - praktické a využitelné rady. Zatím nebylo nic o prevenci rizikového chování. (Vlasta)

Ne. (Stáňa)

Od vedení mi nic nabízeno není, ale mám možnost se různých aktivit zúčastnit (účastním), abych měla informace a podklady. Bohužel nic zatím nebylo o prevenci. (Gita)

Vychovatelé, učitelé se vzdělávají každý den. Ať už s dětmi v průběhu celého dne nebo shlédnou webináře, semináře s daným, aktuálním tématem a poté využijí. Ta možnost tu je, ale je to na každém. (Klára)

Stejná otázka týkající se vzdělávání v rámci prevence rizikového chování byla položena školnímu metodikovi prevence.

Jsou Vám nabízeny nějaké vzdělávací aktivity týkající se tématu prevence rizikového chování? ANO – využíváte těchto nabídek a proč? / NE – měli byste zájem se dále vzdělávat v prevenci rizikového chování a proč?

ANO – využívám nabídek jako součást sebevzdělávání – zdroj nových informací, přístupů aj. a zároveň jako možnost sdílení. Navštěvuji různé semináře a také webináře, např. Online klubu eduall. (ŠMP)

Otázka 12: Vyhodnocujete nějakým způsobem uskutečněné preventivní programy či aktivity? ANO – jak často a jakým způsobem k vyhodnocení dochází? / NE – chtěli byste, aby se preventivní programy a aktivity vyhodnocovaly?

Vzhledem k negativním odpovědím, které se týkaly uskutečňování nebo spíše neuskutečňování preventivních programů a aktivit ve školní družině (otázka č. 4) se všechny vychovatelky shodly, že k žádnému vyhodnocování nedochází. Dvě vychovatelky uvedly, že po aktivitě či hře v rámci nespecifické prevence zhodnocují s dětmi, jestli se jim hra líbila či ne.

Občas s dětmi, občas s třídní učitelkou – dle potřeby. (Vlasta)

Po každé aktivitě se vždy učitelé, vychovatelé dětí, žáků zeptají, jak se jim daný program líbil a co si z dané aktivity odnesly. Udělají v podstatě shrnutí daného tématu, aktivity. (Klára)

Tato otázka byla položena i školnímu metodikovi prevence.

Vyhodnocujete uskutečněné preventivní programy či aktivity? ANO – jak často a jakým způsobem k vyhodnocení dochází? / NE – chtěli byste, aby se preventivní programy a aktivity vyhodnocovaly?

ANO – 1x ročně, autoevaluace (dotazníkové šetření, zpětná vazba, sebehodnocení ad.) (ŠMP)

5.4.5 Závěrečné shrnutí dotazníkového šetření

Spolupráce mezi vychovatelem a třídním učitelem je v této konkrétní školní družině běžnou praxí, a to především při sdílení informací a řešení běžných denních situací. Jedním z důvodů může být to, že všechny vychovatelky jsou v době školního vyučování asistentkami pedagoga a jsou v kontaktu s třídními i ostatními učiteli v rámci svých pracovních povinností. Stejně tak spolupráce mezi vychovatelkami je v této školní družině běžnou praxí.

Spolupráce s metodikem prevence je hned na začátku dotazníku dle názoru poloviny vychovatelek na dostatečné úrovni, ale z dalších odpovědí na uvedené otázky vyplývá, že na úrovni prevence rizikového chování je tato spolupráce minimální, ne-li nulová. Důvodů může být více, avšak za hlavní považují neznalost problematiky prevence rizikového chování a možnosti využití těchto znalostí nejen v preventivních programech, ale i běžných denních aktivitách s dětmi ve školní družině a k tomu plně využívat spolupráce se školním metodikem prevence.

Neznalost tohoto tématu ovlivňuje také motivaci samotných vychovatelek, neboť ani družina a ani škola jim nenabízí vzdělávací aktivity zaměřené na prevenci rizikového chování a nezohledňuje provádění aktivit z jejich vlastní iniciativy v jejich ohodnocení.

Preventivní programy a aktivity nabízené pro tuto konkrétní školní družinu vedením školy jsou dle vychovatelek na minimální až téměř nulové úrovni. V neposlední řadě, nedostatečné vyhodnocování preventivních programů a probíhajících aktivit může bránit v identifikaci úspěšných postupů, jejich opakování v následujících letech a možných oblastí zlepšení.

V této školní družině je tedy nutné zvýšit povědomí o prevenci rizikového chování a posílit spolupráci mezi všemi zúčastněnými subjekty, aby se zlepšila kvalita preventivních opatření a podpořil zdravý vývoj dětí ve školní družině.

5.5 Školní vzdělávací program vybrané družiny

5.5.1 Analýza cílů ŠVP

Analýza cílů vzdělávání v kontextu prevence rizikového chování ukazuje, že v tomto dokumentu školní družina klade důraz na rozvoj kompetencí, které jsou důležité pro prevenci rizikového chování u dětí. Například kompetence k učení, které zahrnují schopnost dokončit započatou práci a umění vědomostí aplikovat v praxi, mohou dětem pomoci vyhnout se rizikovým situacím a rozhodnutím. Podobně kompetence k řešení problémů a komunikativní dovednosti mohou přispět k efektivnímu řešení konfliktů mezi spolužáky či vrstevníky a prevenci agresivního chování.

Cíle vzdělávání v školní družině podporují také sociální a personální kompetence, což může mít pozitivní dopad na vztahy mezi žáky a snížení rizika šikany či agresivního chování. Kompetence v oblasti práce a trávení volného času zase podporují aktivní a zdravý životní styl, což může vést k prevenci rizikových chování spojených s nezdravým životním stylem, jako je třeba zneužívání drog nebo jiné závislostní chování.

Program školní družiny je vypracován v souladu s požadavky uvedenými v Zákoně č. 421/2023 Sb., kterým se mění Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Obsahuje veškeré náležitosti uvedené v tomto závazném dokumentu.

5.5.2 Analýza obsahu výchovně vzdělávacích činností uvedených ve ŠVP v kontextu prevence rizikového chování

Analýza obsahu výchovně vzdělávacích činností uvedených ve Školním vzdělávacím programu školní družiny je důležitým krokem pro pochopení a zhodnocení směru, kterým se družina v rámci prevence rizikového chování ubírá. Vzhledem k tomu, že školní vzdělávací plán poskytuje strukturu pro organizaci vzdělávacích aktivit a činností na celý školní rok, je důležité, aby obsahoval i prvky prevence rizikového chování. Tato zjištění nám umožní popsat, do jaké míry jsou tyto prvky zahrnuty.

Obsah výchovně vzdělávací činnosti je rozvržen do čtyř tematických celků dle ročních období, rozdělených dále dle jednotlivých měsíců a týdnů ve školním roce.

Je důležité poznamenat, že neobsahuje žádné detailní informace o jednotlivých aktivitách či činnostech, které jsou s nimi spojeny. Avšak i přesto mohou být důležitým zdrojem pro prevenci rizikového chování, neboť mohou obsahovat prvky, které přispívají k posílení sociálních dovedností. Během analýzy budeme zkoumat, do jaké míry mohou být prvky prevence rizikového chování obsaženy v daných tématech.

PODZIM, ZIMA, JARO. LÉTO

PODZIM:

Září – „Naše škola, družina“

- Všichni jsme kamarádi.
- Putování naší školou.
- Záhady cesty do školy.
- Zkoumáme okolí školy.

Tyto aktivity mohou přispět k rozvoji sociálních dovedností, komunikace a vytváření kladného prostředí v kolektivu, což může podporovat prevenci rizikového chování. Například týmová práce při putování nebo zkoumání okolí školy může posilovat spolupráci a vztahy mezi žáky.

Říjen – „Barvy podzimu“

- Zním zásady správné výživy.
- Ovoce a zelenina.
- Barevná příroda.
- Hry na podzim.

Aktivity zaměřené na zdravý životní styl a poznání přírody mohou také podporovat prevenci rizikového chování tím, že vzdělávají žáky o zdravých životních návyků a zároveň posilují jejich vztah k přírodě.

Listopad – „Lísteček mi na dlaň spad“

- Sbíráme a vyrábíme z přírodnin.
- Umím se chovat v přírodě.
- Příroda se chystá na zimu.

Opět se jedná o aktivity spojené s přírodou a praktickými dovednostmi, které mohou posílit smysl pro odpovědnost k životnímu prostředí a rozvoj dovedností potřebných pro bezpečné chování v přírodě.

ZIMA

Prosinec – „Čas vánoční pohody“

- Advent.
- Čert a Mikuláš.
- Dárčky pro radost.

Aktivity spojené s vánočními tradicemi mohou přispět k posilování sociálních vazeb a kladné atmosféry, což posiluje pocit sounáležitosti a podpory ve skupině.

Leden – „Bílá paní zima“

- Hrátky se sněhem, zimní sporty.
- Staráme se o zvířátka.
- Naše tělo.

Aktivity zaměřené na zimní radovánky a péči o zvířata mohou poskytnout zábavný a užitečný způsob, jak trávit volný čas a snížit riziko zapojení do nežádoucích aktivit.

Únor – „Z pohádky do pohádky“

- Období Masopustu.
- Dramatizace pohádek, příběhů.
- Vyrábíme loutky.

Aktivity zaměřené na kreativitu a společenskou interakci mohou posílit dovednosti komunikace a spolupráce, což podporuje zdravé sociální vztahy a aktivní zapojení žáků ve skupině.

JARO

Březen – „Vítáme jaro“

- Příroda se probouzí.
- Máme rádi zvířata.
- Jarní hry.
- Velikonoční tradice.

Aktivity spojené s probouzením přírody a zájmem o zvířata mohou podporovat ekologické povědomí a péči o životní prostředí. Jarní hry a tradice mohou posilovat sociální vazby a týmovou spolupráci.

Duben – „Svoje město dobře znám“

- Bezpečnost v městském provozu.
- Turistika, hledáme na mapě.
- Historie našeho města.
- Můj dům, můj hrad.

Aktivity zaměřené na bezpečnost v městském provozu a poznání historie města mohou zvýšit uvědomění dětí o rizicích a bezpečnostních opatřeních. Turistika a aktivní poznávání města posiluje zdravý životní styl a pozitivní vztah k prostředí.

Květen - „Sportujeme, závodíme pro radost“

- Dál, výš, rychleji.
- Atletický pětiboj.
- Slavíme s maminkou.
- Všechno kvete kolem nás.

Aktivity zaměřené na sport a soutěžení mohou podporovat zdravý životní styl a sociální interakce mezi dětmi. Společné oslavy jako oslava s maminkou mohou posilovat rodinné vztahy.

LÉTO:

Červen – „Těšíme se na prázdniny“

- Léto začíná.
- Den dětí.
- Cestujeme po světě

Letní aktivity, jako začátek prázdnin a cestování, mohou přinést dětem radost a odpočinek, což je důležité pro psychickou pohodu. Oslava Dne dětí a cestování po světě mohou rozšiřovat obzory a podporovat kreativitu a pozitivní zážitky.

Je důležité si uvědomit, že i přesto, že některé aktivity ve školní družině nemusí přímo vypadat jako tradiční programy zaměřené na prevenci rizikového chování, mohou být součástí celkového preventivního přístupu. Pro dosažení maximálního efektu je však nezbytné, aby tyto aktivity prováděl vychovatel s povědomím a znalostmi v oblasti prevence rizikového chování. Vychovatelé, kteří těmito znalostmi a dovednostmi disponují, jsou schopni tyto běžné aktivity využít k posílení sociálních, emocionálních a komunikačních dovedností dětí, což může přispět k efektivní prevenci rizikového chování. Jejich přítomnost a aktivní účast může vést k vytváření podpůrného a stimulujícího prostředí, kde se děti mohou naučit zodpovědnému chování, komunikaci a spolupráci s ostatními i při běžných denních činnostech. Takový přístup umožňuje vychovatelům využít každou příležitost k podpoře pozitivního vývoje dětí a mládeže a k prevenci rizikového chování v širším smyslu.

Závěr

Cílem této práce v její teoretické části bylo poskytnout čtenáři informace o problematice rizikového chování u dětí s důrazem na prostředí školní družiny. Zabývala se specifikací školní družiny a rolí vychovatelky v tomto prostředí. Pozornost byla také zaměřena na pojem "rizikové chování" a popis jeho projevů.

Další část práce se zaměřila na prevenci rizikového chování. Zde byly popsány různé přístupy k primární prevenci, včetně specifické a nespécifické primární prevence. Byly poskytnuty informace o důležitých dokumentech, týkajících se prevence rizikového chování, školním preventivním programu a školním vzdělávacím programu. Také byl popsán význam těchto programů pro posilování zdravého vývoje dětí a mládeže a snižování rizika rizikového chování.

Výzkumné šetření v praktické části této práce se týkalo několika oblastí. Jednou z nich byl rozsah spolupráce mezi vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence ve vybrané školní družině. Bylo dokázáno, že komunikace a koordinace mezi vychovateli a třídními učiteli jsou na vynikající úrovni. Avšak spolupráce s metodikem prevence je na velmi nízké úrovni. Tento nedostatek spolupráce brání efektivnímu provádění preventivních opatření. Aktivnější zapojení školního metodika prevence by mohlo zlepšit četnost a různorodost preventivních programů a posílit celkovou strategii prevence rizikového chování v této školní družině.

Zjištění týkající se preventivních programů a aktivit prováděných v této konkrétní školní družině naznačují minimální, ne-li žádnou existenci takových programů a aktivit. Činnosti týkající se nespécifické prevence rizikového chování jsou taktéž organizovány v naprostém minimu. Vzhledem k neznalosti tématu jsou tyto aktivity omezeny, přičemž se často jedná pouze o několik her či činností, které nemají dostatečný dopad na prevenci rizikového chování.

Zjištění také naznačuje, že motivace vychovatelek k účasti na preventivních aktivitách ve školní družině vychází pouze z jejich vlastního přesvědčení o důležitosti prevence rizikového chování. Nebyla zjištěna žádná motivace či podpora ze strany školy. Tento faktor

může ovlivňovat úspěšnost prevence v této školní družině a jakoukoliv angažovanost ze strany vychovatelek.

Závěrečná zjištění poukazují na nedostatek zdrojů, nedostatečnou znalost tématu a nedostatečnou podporu ze strany školy v oblasti vzdělávání a nabídky aktivit pro vychovatelky v rámci prevence rizikového chování. Tyto faktory negativně ovlivňují motivaci vychovatelek k zapojení do prevence rizikového chování.

Tato zkušenost mě utvrdila v tom, že samotné dokumenty a plány nejsou garancí účinné prevence rizikového chování. Úspěšná prevence rizikového chování stojí na spolupráci, angažovanosti a nasazení lidí, kteří se podílejí na výchově a péči o děti, jejich podpoře a motivaci ze strany vedení škol a institucí účastnících se výchovně vzdělávacího procesu. Je zásadní, aby tito lidé nejen disponovali potřebnými znalostmi a dovednostmi, ale také aby byli schopni tyto znalosti aktivně používat v praxi s cílem dosáhnout skutečných pozitivních změn.

Seznam použitých informačních zdrojů

BENDL, Stanislav. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

HÁJEK, Bedřich a PÁVKOVÁ, Jiřina. Školní družina. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času - 2., přeprac. vyd. - Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HEŘMANOVÁ, Jana a MACEK, Milan. Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Odbor pro mládež, 2009. ISBN 978-80-86784-77-9.

MIOVSKÝ, Michal a BARTÍK, Pavel. Primární prevence rizikového chování ve školství. Vydání první. Praha: VFN v Praze, 2010. ISBN 9788087258477.

MIOVSKÝ, Michal; ADÁMKOVÁ, Tereza; BARTÁK, Miroslav; ČABLOVÁ, Lenka; ČECH, Tomáš et al. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.

MIOVSKÝ, Michal; AUJEZKÁ, Anna; BUREŠOVÁ, Iva; ČABLOVÁ, Lenka; ČERVENKOVÁ, Eva et al. Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.

MIOVSKÝ, Michal; GABRHELÍK, Roman; CHARVÁT, Miroslav; ŠŤASTNÁ, Lenka; JURYSTOVÁ, Lucie et al. Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.

MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ČABLOVÁ, Lenka; VESELÁ, Michaela a ZAPLETALOVÁ, Jana. Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Dotisk 1. vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze v NLN s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-397-6.

MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK, Miroslav et al. Prevence rizikového chování ve školství. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.

NĚMEC, Jiří. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

CHRÁSKA, M. 2007. Metody pedagogického výzkumu. 1. vyd. Praha: Grada. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

Online zdroje:

HOFBAUER, Břetislav. Pedagogická orientace. 1967-^{^^^}. Olomouc: Československá pedagogická společnost, 1967-^{^^^}. ISSN 1211-4669.

Online zdroje:

Analýza dokumentů – Sociologická encyklopedie. Dostupné online na www.encyklopedie.soc.cas.cz

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027. Dostupné z www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

ŠUBRTOVÁ, Lenka. Ze života školní družiny [online]. Dostupné online na <http://skolni-druzina.webgarden.cz>

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Dostupné online na <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny.cz>

Vyhlášky č. 291/2023 Sb., která novelizuje Vyhlášku č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Dostupné online na www.zakonyprolidi.cz

Vyhláška č. 607/2020 Sb., která je novelizuje Vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Dostupné online na www.zakonyprolidi.cz

Zákon č. 561/2004 Sb., kterým je změněn zákonem č. 421/2023 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) dostupný z www.zakonyprolidi.cz

Zákon č. 183/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 543/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, dostupný z www.zakonyprolidi.cz

Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník pro vychovatelky

Hezký den paní vychovatelko, dle telefonické dohody bych Vás chtěla požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce. Týká se strategií prevence rizikového chování ve vaší školní družině.

Mnohokrát děkuji za spolupráci.

1. Jak často a v jakém rozsahu dochází ke spolupráci mezi vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence v rámci prevence rizikového chování ve vaší školní družině?
2. Spolupracujete přímo s třídními učiteli dětí ve Vaší skupině v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostatečné nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat preventivní opatření v časovém období mezi schůzkami) / NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?
3. Spolupracujete přímo se školním metodikem prevence v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostatečné nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat aktivity v časovém období mezi schůzkami) / NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?
4. Popište preventivní programy, které jsou ve vaší školní družině nabízeny, prováděny a jak jsou organizovány? Podílíte se na výběru programu? ANO – je přihlíženo k Vašemu názoru, ovlivňujete výběr programů či aktivit/NE – chtěli byste ovlivňovat výběr preventivních programů na základě znalosti Vaší skupiny dětí ve školní družině?
5. Jaké aktivity týkající se prevence rizikového chování běžně provádíte s dětmi ve školní družině? Jsou tyto aktivity prováděny z Vaší strany dobrovolně, nebo jsou součástí stanoveného programu či vyžadovány vedením školy?
6. Jaké konkrétní aktivity týkající se nespécifické prevence rizikového chování (např. hry) jsou běžně organizovány ve vaší školní družině? Uveďte 3 příklady.
7. Co vás motivuje k aktivní účasti na preventivních aktivitách ve školní družině? Je to vaše přesvědčení a uvědomění si důležitosti preventivních opatření nebo je to motivace skrze ohodnocení ze strany školy?

8. Jaké překážky nebo nedostatky vnímáte ve vaší motivaci k provádění preventivních aktivit ve školní družině?
9. Jak tyto překážky ovlivňují vaši schopnost a ochotu angažovat se v prevenci rizikového chování?
10. Jaké jsou možné příčiny těchto překážek? Jsou spojeny s nedostatkem zdrojů, nedostatkem podpory, nebo něčím jiným?
11. Jsou Vám nabízeny nějaké vzdělávací aktivity týkající se tématu prevence rizikového chování? ANO – využíváte těchto nabídek a proč? / NE – měli byste zájem se dále vzdělávat v prevenci rizikového chování a proč?
12. Vyhodnocujete nějakým způsobem uskutečněné preventivní programy či aktivity? ANO – jak často a jakým způsobem k vyhodnocení dochází? / NE – chtěli byste, aby se preventivní programy a aktivity vyhodnocovaly?

Příloha 2 – Dotazník pro školního metodika prevence

Hezký den paní, dle telefonické dohody bych Vás chtěla požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce. Týká se strategií prevence rizikového chování ve vaší školní družině.

Mnohokrát děkuji za spolupráci.

1. Jak často a v jakém rozsahu dochází ke spolupráci mezi vychovateli, učiteli a školním metodikem prevence v rámci prevence rizikového chování ve vaší školní družině?
2. Spolupracujete přímo s vychovatelkami školní družiny v rámci prevence rizikového chování? ANO – je to dostatečné nebo byste chtěla vyšší úroveň spolupráce (scházet se v nějakém časovém intervalu, vyhodnocovat aktivity v časovém období mezi schůzkami) / NE – měli byste o tuto spolupráci zájem a proč?
3. Popište preventivní programy, které jsou ve vaší školní družině nabízeny, prováděny a jak jsou organizovány? Podílejí se vychovatelky školní družiny na výběru programu? ANO – je přihlíženo k jejich názoru, ovlivňují výběr programů či aktivit/NE – proč tomu tak je?
4. Víte, jaké aktivity týkající se prevence rizikového chování se běžně provádí s dětmi ve školní družině? Jsou tyto aktivity prováděny dobrovolně, nebo jsou součástí stanoveného preventivního programu školy?
5. Znáte nějaké překážky nebo nedostatky v motivaci vychovatelek k provádění preventivních aktivit ve školní družině?
6. Jak z Vašeho pohledu tyto překážky ovlivňují schopnost a ochotu angažovat se v prevenci rizikového chování?
7. Jaké jsou možné příčiny těchto překážek? Jsou spojeny s nedostatkem zdrojů, nedostatkem podpory, nebo něčím jiným?
8. Jsou Vám nabízeny nějaké vzdělávací aktivity týkající se tématu prevence rizikového chování? ANO – využíváte těchto nabídek a proč? / NE – měli byste zájem se dále vzdělávat v prevenci rizikového chování a proč?
9. Vyhodnocujete nějakým způsobem uskutečněné preventivní programy či aktivity? ANO – jak často a jakým způsobem k vyhodnocení dochází? / NE – chtěli byste, aby se preventivní programy a aktivity vyhodnocovaly?

10. Je školní preventivní program ve vaší škole zaměřen i na prevenci rizikového chování ve školní družině? ANO/NE